

TMMOB AFET SEMPOZYUMU

Bildiriler Kitabı

5-7 Aralık 2007
İMO Kongre ve Kültür Merkezi
Ankara

TMMOB AFET SEMPOZYUMU
BİLDİRİLER KİTABI

ISBN: 978-9944-89-425-8

Tasarım ve Hazırlık
TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası

Baskı
Mattek Matbaacılık Basın Yayın Tanıtım Tic.San.Ltd.Şti.
GMK Bulvarı No:83/23-32 Maltepe-Ankara
Tel: (0312) 229 15 02

Sempozyum Sekreteryası
TMMOB İNŞAAT MÜHENDİSLERİ ODASI
Necatibey Cad. No: 57 06440 Kızılay ANKARA
Tel: 0312 294 30 00 Faks: 0312 294 30 88
Web: www.imo.org.tr

**17 AĞUSTOS 1999 MARMARA VE 12 KASIM 1999 DÜZCE
DEPREMLERİ SONUCU HASAR TESPİT ÇALIŞMALARININ
HUKUKİ BOYUTU**

Zeki Gündüz¹, Uğur Dağdeviren², A.Bengü Sünbül³,
Selami Demirkol⁴, Osman Kara⁵

SUMMARY

Turkey is located on one of the most active fault zones in the world and the amount of the loss of human life and lost property in the earthquake damaged areas become much more than the developed countries. The 17 August Marmara earthquake offers large laboratory facilities for the engineers and society to take lessons from earthquakes. Earthquakes introduce beyond the loss of human life and lost property, the other problems such as health, sheltering, food, labor force and forensic problems. The determination of the building damages and the property losts occurred a result of the earthquake is important and it is required to be done careful. The mistakes on the determination of the building damages and the earthquake aids cause forensic problems and a lot of earthquake victim turn to the courts to denial the decisions. In this study, after the 17 August Marmara earthquake and 12 November Düzce, the general evaluation the ways on the determination of the building damages by The Ministry of Public Works and Settlement and the on pleads as results of this evaluations are done and lost of task-forces are presented.

ÖZET

Dünyadaki aktif deprem kuşaklarından birisi üzerinde yer alan ülkemizde, depremlerde can ve mal kayıplarının büyüklüğü gelişmiş ülkelere göre daha fazla olmaktadır. 17 Ağustos 1999 Marmara depremi, mühendislerin ve toplumun önüne ders alınması gereken oldukça geniş bir laboratuvar imkânı sunmuştur. Depremler can ve mal kayıplarının ötesinde sağlık, barınma, gıda, işgücü ve hukuksal problemleri de beraberinde getirmektedir. Deprem sonucu ortaya çıkan yapı hasarlarının ve maddi kayıpların tespiti konusu da oldukça önemlidir ve sağlıklı bir şekilde yapılması gereklidir. Yapı hasarlarının ve yapılacak yardımların tespiti konusunda yapılan hatalar hukuki davaların açılmasına sebep olmaktadır. Bu çalışmada, 17 Ağustos 1999 Marmara ve 12 Kasım 1999 Düzce depremleri sonucu Bayındırlık ve İskan Bakanlığı

---

¹ Prof. Dr., SAÜ, Mühendislik Fakültesi, İnşaat Mühendisliği Bölümü, Sakarya.

² Arş. Gör., SAÜ, Mühendislik Fakültesi, İnşaat Mühendisliği Bölümü, Sakarya.

³ İnş. Yük. Müh., SAÜ, Mühendislik Fakültesi, İnşaat Mühendisliği Bölümü, Sakarya.

⁴ Dr. Hakim, İstanbul Bölge İdare Mahkemesi, İstanbul

⁵ İnş. Yük. Müh., Sakarya Bayındırlık ve İskan İl Müdürlüğü, Sakarya.

tarafından yapılan yapı hasarlarının tespit şekli ve bu tespitler sonucu açılan davaların genel bir değerlendirilmesi yapılmış ve işgücü kayıpları ortaya konmuştur.

1. GİRİŞ

Bilindiği üzere Türkiye deprem bölgesi üzerinde yer almaktadır. Meydana gelen depremlerde oldukça fazla sayıda can ve mal kayıpları meydana gelmektedir. Can ve mal kayıplarının büyüklüğü gelişmiş ülkelere göre daha fazla olmaktadır. Son 10 yıl içinde oluşan depremlerde meydana gelen kayıplar bunu doğrulamaktadır. Depremlerde kayıpların azaltılması toplumun bilinçlendirilmesi ile oluşur. Burada toplumun her kesimine büyük görevler düşmektedir.

Depremler can ve mal kayıplarının ötesinde sağlık, barınma, gıda, işgücü ve hukuksal problemleri de beraberinde getirmektedir. Depremin etkilediği alan büyüklüğü ile bu sorunların boyutu da değişmektedir. 17 Ağustos 1999 Marmara ve 12 Kasım Düzce depremi, mühendislerinin önüne ders alınması gereken oldukça geniş bir laboratuvar imkânı sunmuştur.

1999 Marmara ve 1999 Düzce depremlerinin etkilediği bölge Bolu, Düzce, Sakarya, Kocaeli ve İstanbul'u içine alan ve ülkemizin önemli bir kesiminin hayatını sürdürdüğü bölgeyi etkilemiştir. Bölgeyi etkileyen depremin ortaya çıkardığı olumsuz tablonun bir an önce düzeltilmesi toplum sağlığı açısından oldukça önemlidir. Bu tablonun düzeltilmesi içinde depremin ortaya çıkardığı hasar tablosunun tespiti gerekmektedir. Hasar tablosunun çıkarılması çalışmaları Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından yürütülmektedir. Yüzyılın depremi olarak kabul edilen 1999 Marmara ve 1999 Düzce depremlerinin çıkardığı hasar tablosu, Bayındırlık ve İskan Bakanlığının çok hızlı davranarak bölgeye gönderdiği konunun uzmanı olmayan teknik elemanlar tarafından oldukça büyük bir işgücü harcanarak yapılmıştır.

Çalışmalar sınırlı imkân ve personel sayısı ile yapıldığından ilk değerlendirme kaba ve gözlemsel tespitlere dayalı olarak yürütülmüştür. İtirazlardan sonra yapılan ikinci tespit çalışmaları daha detaylı yapılarak teknik değerlendirme hataları düzeltilmiştir. Fakat değerlendirme ile ilgili ülkemizde henüz reel kriterler bulunmadığından tam ve hatasız tespit yapılması mümkün olmamıştır. Yapılan hasar tespit çalışmalarının reel kriterlere dayandırılmaması verilen teknik kararların tartışılabilirliğini gündeme getirmiştir.

Yapılan bu hatalar yargıya taşınarak düzeltilmeye çalışılmıştır. Yapılan tespit sonuçlarına 10000 civarında itiraz davası açıldığı görülmüştür. Bu davalar yargının yükünü ciddi boyutlarda arttırmıştır. Açılan davaların yarıya yakınında davacı taraf haklı bulunmuştur. Bu durum yapılan tespit çalışmalarının sağlıklı yapılmadığı gibi bir konuyu gündeme getirirse de, afet konutuna hak kazanmak, çok dairesel konutların yıkımını engellemek, onarım masraflarını devletten temin etmek gibi nedenlerle yapılan itirazların da bu değer üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından yapılan çalışmalarla ilgili olarak İdare Mahkemelerine iki farklı konuda dava açılmıştır. Bu davaların bir bölümü yapılan hasar tespit çalışmalarının isabetli olmadığı konusunda, diğer bir bölümü ise hak sahipliği konularında olmuştur. Bu davaların çözümü mahkemece kurulan bu konuda ehil bilirkişi heyetlerinin olay mahallinde yapacağı tespitler sonucunda vereceği rapor katkıları ile yapılmaktadır. Bu da beraberinde bir işgücü kaybı meydana getirmektedir. Deprem sonrası hasar tespitinin uzman teknik elemanlar tarafından yapılması halinde kamuda açılacak davaların sayısında azalma ile birlikte işgücü kayıplarının önüne geçilebilecektir.

2. TÜRKİYE ve DEPREM

Türkiye, dünyanın önemli deprem kuşaklarından biri üzerinde yer almaktadır. Ülkemizde oluşan depremlerin büyük bir kısmı Anadolu plakasında yer alan Kuzey Anadolu Fayı (KAF), Doğu Anadolu Fayı (DAF), Güneydoğu Anadolu Bindirme Kuşağı ve Ege Graben Sistemi'nde meydana gelmektedir [1],[2],[3]. 1939 Erzincan depremini takiben KAF üzerinde 1942, 1943, 1944, 1951, 1957, 1967 ve nihayet 1999 da oluşan büyük depremler batıya göçen bir şekilde meydana gelmiştir.

KAF üzerinde 17 Ağustos 1999 tarihinde oluşan Marmara depremi meydana geldiği sanayileşmiş ve nüfusu yoğun bir bölgeyi etkilemesi yüzünden büyük hasara yol açmıştır. Diğer yandan, Marmara çevresinde gelecek bir depremi tetikleme ya da hızlandırma ihtimali nedeniyle de kamuoyunda büyük ilgi görmüştür. Verilere göre, Türkiye nüfusunun ve sanayisinin önemli bir kısmını elinde tutan İstanbul bugün ciddi bir deprem riski ile karşı karşıyadır. Bu durumda, Türkiye'nin deprem gerçeği akıldan çıkarılmamalı ve olası İstanbul depreminden önce gerekli tedbirler alınmalıdır.

1900–1999 yılları arasında ülkemizde 149 adet hasar yapan deprem meydana gelmiş ve bu depremler 578.544 binanın yıkılmasına veya ağır hasara uğramasına ve 97.203 insanın ölmesine neden olmuştur. Türkiye'de ortalama her 7 ayda bir hasar yapan deprem oluşmaktadır. Hasar yapan depremler ortalama olarak her yıl 5844 binanın yıkılmasına ve 982 insanın ölmesine neden olmaktadır[1].

Türkiye'de gerçekleşen büyük depremler incelendiğinde, özellikle 1939–1944 yılları arasında meydana gelen Erzincan, Adapazarı-Hendek, Tosya-Ladik ve Bolu-Gerede depremleri, 43319 insanın ölümüne, 75 bin insanın yaralanması ve yaklaşık 200 bin binanın kullanılamaz hale gelmesine neden olmuştur. Bu felaketler zincirinin sonunda zamanın hükümetleri afet sonrası hukuki düzenlemelerinin yerine afet öncesi fiziki hazırlıklı olmanın gerekliliğini idrak etmişlerdir ve 22 Temmuz 1944 tarihinde “Yer Sarsıntılarında Önce ve Sonra Alınacak Tedbirler” adını taşıyan 4623 sayılı kanunu yayınlamışlardır. Türkiye'de modern manada deprem zararlarının azaltılmasına yönelik çalışmalar bu kanunla başlamıştır.

1945 yılında Bayındırlık Bakanlığı ve bazı üniversitelerin işbirliği ile Türkiye'de ilk defa bir deprem bölgeleri haritası ve bina inşası için şartname hazırlanmıştır. İki tür bölgenin tanımlandığı haritada ayırım geçmiş depremlerde gözlenen hasar ölçüsünde yapılmıştır. Deprem şartnamesi 1937 İtalyan şartnamesi esas alınarak hazırlanmış, yürütülmesi ise belediyelere ve valiliklere verilmiştir. Türkiye jeolojisi ve tektoniği bilgilerinin gelişmesine, deprem mühendisliğinde meydana gelen ilerlemelere paralel olarak 1949, 1963, 1972 ve 1996 yıllarında harita, 1949, 1953, 1961, 1968, 1975, 1998 ve son olarak 2007 yıllarında ise deprem şartnamesi yenilenmiştir [4].

Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, 1972 yılından beri yürürlükte olan iki bölgeyi Deprem Bölgeleri Haritasının yerine 1996 yılında 5 bölgeyi yeni bir harita yayınlamıştır. Tablo 1'de bu bölgelerin yüzölçümü ve yaşayan nüfus incelendiğinde Türkiye'nin yaklaşık %70'inin her zaman çok büyük depremlerin olabileceği kabul edilen I. ve II. derece deprem bölgesinde olduğu görülmektedir.

Tablo 1. Deprem Bölgeleri Nüfus Karşılaştırması (Özmen, 2000)

Deprem Bölgeleri	Yüzölçümü (km ²)	(%)	Nüfus (1990)	(%)	Tahmini Nüfus	%
I. Bölge	328.995	42	25.052.683	44	28.498.740	45
II. Bölge	186.411	24	14.642.950	26	16.674.656	26
III. Bölge	139.594	18	8.257.582	15	9.334.138	15
IV. Bölge	97.894	12	7.534.083	13	8.129.711	13
V. Bölge	32.051	4	985.737	2	1.107.757	2

3. MARMARA DEPREMİ SONRASI HASAR TESPİT ÇALIŞMALARI

Hasar tespitlerinde kullanılacak kriterleri belirlemek ve hasar tespit formları geliştirmek amacıyla Afet İşleri Genel Müdürlüğü (AİGM) ile Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) 1990 yılında ortak bir çalışma yapmıştır. Bu çalışma sonucunda düzenlenen raporda, kırsal kesimdeki yapılar için hasar tespit kriterleri ve hasar tespitlerinde kullanılacak formlar belirlenmiştir. ODTÜ, 1994 yılında da “Mühendislik Hizmeti Görmüş Yapılar İçin Hasar Tespit Formu Hazırlanması” başlıklı bir rapor hazırlamış ve raporu AİGM’ne sunmuştur. Bu raporda, mühendislik hizmeti görmüş, projelendirilmiş kentsel yerleşim alanlarındaki binalarda kullanılacak hasar tespit kriterleri belirlenmiş ve yeni bir hasar tespit formu geliştirilmiştir [5]. Marmara ve Düzce depremlerinde kullanılan hasar tespit kriterleri ve hasar tespit formları, kırsal kesimdeki yapılarda kullanmak için 1990 yılında hazırlanan kriter ve formlardır. Bu formlar kullanılarak hasar tespitleri yapılmakta ve az, orta, ağır hasarlı konutlar belirlenmektedir. Hasar tespit raporu formlarının arka sayfasında hasar tespit raporunda yer alan sütunların nasıl doldurulacağı şekillerle ve kısa açıklamalarla anlatılmıştır.

7269 sayılı “Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun” u değiştiren 1051 sayılı yasanın 13. Maddesine göre afetin genel hayata etkili olması halinde, bütün yapıların ve kamu tesislerinin incelenmesi ve hasar tespit raporlarının düzenlenmesi görevi Bayındırlık ve İskan Bakanlığına bağlı AİGM’e verilmiştir. Gereken hallerde, Bakanlığın isteği üzerine diğer bakanlık, kurum ve mahalli idareler yeteri kadar teknik personeli hasar tespiti çalışmalarında derhal görevlendirmekle yükümlüdürler.

Bayındırlık ve İskan Bakanlığının deprem sonrasında yaptığı ilk faaliyeti hasar tespit çalışmasıdır. Hak sahipliği, binaların takviye ve onarımı, geçici ve daimi iskan sorunlarının başarıyla çözülmesi büyük ölçüde hasar tespit çalışmalarının doğru ve sağlıklı olmasına bağlıdır. Bütün bu işlemlere esas olmak üzere Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından oluşturulan hasar tespit ekipleri, afetin meydana geldiği arazinin durumu ile hasarlı yapıları inceleyip hasar tespit raporu düzenlemektedir.

T.C. Sayıştay Başkanlığı tarafından Performans Denetim Raporları kapsamında hazırlanan “Bayındırlık ve İskan Bakanlığının Marmara ve Düzce Depremleri Sonrası Faaliyetleri” isimli raporunda belirtilen tespitler şunlardır: “17.08.1999 depreminin sonrasında AİGM hasar tespit çalışmalarında deneyimi olan 10’u inşaat mühendisi olmak üzere 23 teknik personeli deprem bölgesinde görevlendirmiştir. Bu kişiler, hasar tespiti yapmak için bölgeye gelen diğer görevlileri, hasar tespitinin nasıl yapılacağı ve hasar tespit formlarının nasıl doldurulacağı konusunda bilgilendirmişlerdir. Hasar tespit ekipleri ikişer kişiden oluşturulmuştur. Hasar tespit çalışmaları 23.8.1999 tarihinde

başlamıştır. Hasar tespit çalışmalarını yapmak üzere 1200 teknik personel görevlendirilmiştir. Çalışmalarını 20 günde tamamlayan hasar tespit ekipleri 334 bin işyeri ve konutun hasar tespitini yapmıştır. Yapılan hasar tespitlerine itiraz için depremzedelere bir haftalık süre tanınmış ve 27.9.1999 tarihinde itirazlarla ilgili hasar tespit çalışmalarına geçilmiştir. İtiraz sonuçları üzerinde çalışma yapılırken, 12.11.1999 tarihinde Düzce depremi meydana gelmiştir. Bu deprem bölgedeki illerde yeni tahribatlara neden olduğundan itiraz süresi tüm illerde 07.12.1999 tarihine kadar uzatılmıştır. İtirazlarla ilgili hasar tespit çalışmaları Yalova'da 24.12.1999, Sakarya ve Kocaeli'nde 03.02.2000 tarihinde tamamlanabilmiştir.”

Bayındırlık ve İskan Bakanlığı AİGM Kriz Yönetim Merkezi bilgilerine göre, 17 Ağustos Marmara Depremi sonrasında yapılan hasar tespit çalışmaları sonucunda, 66.441 konut ve 10.901 işyeri ağır hasara, 67.242 konut ve 9.927 işyeri orta hasara, 80.160 konut ve 9.712 işyeri hafif hasara uğramıştır [1]. İzmit Körfezi ve Düzce Depremi kayıtlarının birbirine eklenerek tutulmasından dolayı, Düzce depremi nedeniyle konutlarda ve işyerlerinde meydana gelen hasarlar, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Marmara Deprem Bölgesi Afet-İnşaat Genel Koordinatörlüğünden alınan en güncel icmallerden, Marmara Depreminin hasar rakamlarının çıkarılması ile elde edilmiştir. Bu çalışma sonucu, 26.704 konut ve 4.493 işyerinin ağır hasara, 37.825 konut ve 6.950 işyerinin orta hasara, 40.944 konut ve 5.635 işyerinin hafif hasara uğradığı tespit edilmiştir [6].

Hasar tespitlerinin kesinleşmesinden sonra hak sahiplerinin belirlenmesi çalışması başlamıştır. Hak sahipliği çalışmaları 3 kanun, 2 kanun hükmünde kararname, yönetmelik ve genelgeler çerçevesinde yürütülmektedir. Bu yasal düzenlemelere göre; orta hasarlı, ağır hasarlı veya yıkık olduğu tespit edilen konut ve işyeri sahipleri, hak sahibi sayılmıştır. Orta hasarlı konut sahiplerine 2 milyar TL, işyeri sahiplerine ise 1 milyar TL onarım kredisi verilmesi; yıkılan ya da ağır hasar gören konut sahibine ya 6 milyar TL konut kredisi ya da yeni yapılacak konutlardan birinin verilmesi kararlaştırılmıştır. Yıkık veya ağır hasarlı işyerlerinin yapımını ise Başbakanlık Proje Uygulama Birimi yürütmektedir.

Hak sahipliği çalışmaları asıl olarak AİGM' nün afet bölgesindeki illerde geçici görevle görevlendirdiği personel tarafından yürütülmüştür. Hak sahipliği konusunda deneyimi olan bu personel sayıca az olduğu ve her il için 2-3 personel tahsis edilebildiğinden, mahallinden temin edilen 100 personel bunlara yardım etmek üzere görevlendirilmiştir.

4. HASAR TESPİT ÇALIŞMALARININ HUKUKİ BOYUTU

17 Ağustos Marmara ve 12 Kasım Düzce depremleri sonrasında oluşan hasarların tespit çalışmaları kısa süre içinde tamamlanmıştır. Çok kısa sürede tamamlanan bu değerlendirmeler bazı hatalara neden olmuştur. Bu hataların başlıca nedenleri, hasar tespitini yapan personelin konuyla ilgili yeterli eğitimi almamış oluşu ve binaların sadece dışarıdan görülebilmesi ve bina içerisinden bir inceleme yapılamamasıdır. Bu etkenlerden sonucunda, hazırlanan hasar tespit raporlarına depremzedeler tarafından itirazlar olmuştur. Ağır hasar raporlarına itirazların büyük çoğunluğunun arkasındaki neden olarak, depremde birden fazla konutu onarılamayacak hale gelenlere tek kalıcı konut verilmesi, hasar görmeyen başka konutları olanlara ise kalıcı konut verilmeyecek oluşu gösterilmiştir.

Ayrıca yaşanan bazı vakalar ise, yapılan tespitlerin çokta sağlıklı olmadığını göstermiştir. Gölcük'te, hasar tespit ekiplerince oturulabilir raporu verilen konutlardan, artçı depremlerde yıkılanların olması, halkın hasar tespit raporlarına olan güveninin yitirilmesine neden olmuştur. Hasar tespit raporlarının gerçeği yansıtmadığını düşünen onbinlerce kişi idare mahkemelerine başvurmuştur.

Depremin en çok etkilediği iller olan Sakarya, Kocaeli, Düzce ve Bolu'daki hasar tespit itirazları Sakarya İdare Mahkemelerine yapılmıştır. 1999-2003 yıllarında bu dört vilayetin idari davaları sadece Sakarya idare mahkemelerinde görülmüş olup Kocaeli İdare Mahkemesi Temmuz 2003 sonrası faaliyete geçmiştir. İdare mahkemelerine yapılan itirazlar hasar tespiti ve hak sahipliği ile ilgili olmak üzere iki şekilde yapılmış olup bilahare tazminat (tam yargı) davaları açılmıştır. Bu çalışmada, 2005 yılına kadar, Sakarya 1. ve 2. İdare Mahkemesi'ne yapılmış olan hasar tespit ve hak sahipliği itirazları esas defter kayıtlarından taranmıştır. Esas defterlerinden, itirazın yapıldığı il, dava türü ve sonuçları incelenmiştir. Çalışmada verilen sayılar 1.ve 2. İdare Mahkemelerindeki dava sayılarının toplamını göstermektedir. Öte yandan, Temmuz 2003'de Kocaeli İdare Mahkemesinin faaliyete geçmesi üzerine Kocaeli'nden yeni gelen ve halen devam eden davaların büyük bir bölümü ilgili mahkemeye havale edilmiştir. Bu davalar, yapılan çalışmada kullanılmamıştır. Depremle ilgili davalardan bir diğeri de, depremde on binlerce ölüme yol açan binaların müteahhitlerine karşı açılan ve ağır ceza mahkemelerinde görülen davalardır. Bu çalışmada sadece idare mahkemesinin baktığı davalar incelenmiştir.

Tablo 2'de dava türü ve illere göre açılan ve Bayındırlık ve İskan Bakanlığının yaptığı tespitlerin iptal edildiği dava sayıları görülmektedir. Görüldüğü gibi, açılan toplam 9739 davanın 7500 tanesi hasar tespitlerine olan itirazlar, 2239 tanesi ise hak sahipliğiyle ilgili davalardır. Açılan tüm davaların dağılımına bakıldığında, davaların %47'sinin Sakarya, %38'inin Kocaeli, %7'sinin Düzce ve %3'ünün Bolu illerine ait olduğu görülmektedir. Hasar tespitiyle ilgili davaların %51'i Sakarya iline, %39'u ise Kocaeli iline aittir. Hasar tespitiyle ilgili davalarda Sakarya ve Kocaeli'nin payı %90 iken, hak sahipliği ile ilgili davaların %6'sının Bolu'ya, %17'sinin Düzce'ye, %34'ünün Sakarya'ya ve %33'ünün Kocaeli'ne ait olduğu görülmektedir.

Açılan 9739 davanın 3820 tanesinde mahkeme, Bayındırlık ve İskan Bakanlığının tespitinin yanlış olduğuna karar vermiştir. Bu değer açılan davaların yaklaşık %40'ına karşılık gelmektedir (Tablo 2). Yani dava açan her 5 kişiden 2 tanesi haklı çıkmaktadır. Bu değer Sakarya için %45, Düzce için %21'dir.

Dava türlerine göre bakıldığında ise, hasar tespitiyle ilgili davalarda tespit raporlarının değişme oranı %44'dür. İl bazında baktığımız zaman, Bayındırlık tespitinin iptal edilme dağılımı Sakarya için %49, Kocaeli için %40, Bolu için %38 ve Düzce için %25'dir. Hak sahipliğinde karar değişme oranı toplamda %23'dür. Hak sahipliği ile ilgili davalarda, kararın illere göre değişme oranı arasında çok fazla farklılık görülmemektedir. Sakarya'da oran %27, diğer illerde ise %20 civarındadır.

Tablo 2. Dava türü ve illere göre açılan ve kararın iptal edildiği dava sayıları

DAVA TÜRÜ	İL	DAVA SAYISI	İPTAL SAYISI
HASAR TESPİTİ	SAKARYA	3838	1886
	KOCAELİ	2919	1176
	DÜZCE	258	64
	BOLU	193	74
	BELİRTİLMEMİŞ	292	105
HAK SAHİPLİĞİ	SAKARYA	752	201
	KOCAELİ	739	147
	DÜZCE	381	71
	BOLU	141	29
	BELİRTİLMEMİŞ	226	67
TOPLAM		9739	3820

Davaların 4522 tanesinde mahkeme davanın reddine karar vermiştir. Yani açılan davaların %46'sında Bayındırlık ve İskan Bakanlığının kararı doğru olarak görülmüştür.

Verilere göre bir diğer dikkat çekici nokta ise, davaların açılması sırasında 832 tane dosyada dilekçelerin şekli yönden dava dilekçesi unsurları taşımamasından dolayı ret edilmesiyle, 181 tanesinde davacının davasını takip etmemesi veya istenen delillerin bulunmamasından dolayı açılmamış sayılmasıyla ve 384 tanesinde ise dava devam ederken davacının feragat etmesiyle sonuçlanmış oluşudur. Yani hukuki açılan davaların %14'ünde davacının haklı olup olmadığına yönelik bir sonuca varılamamıştır.

Diğer önemli husus ise, mahkemelerin üzerindeki yükün depremle ilgili davalardan dolayı büyük ölçüde artmasıdır. Bölge idare mahkemesinde bakılan davaların yıllara göre dağılımı ve depremle ilgili dava sayıları Tablo 3'de gösterilmiştir.

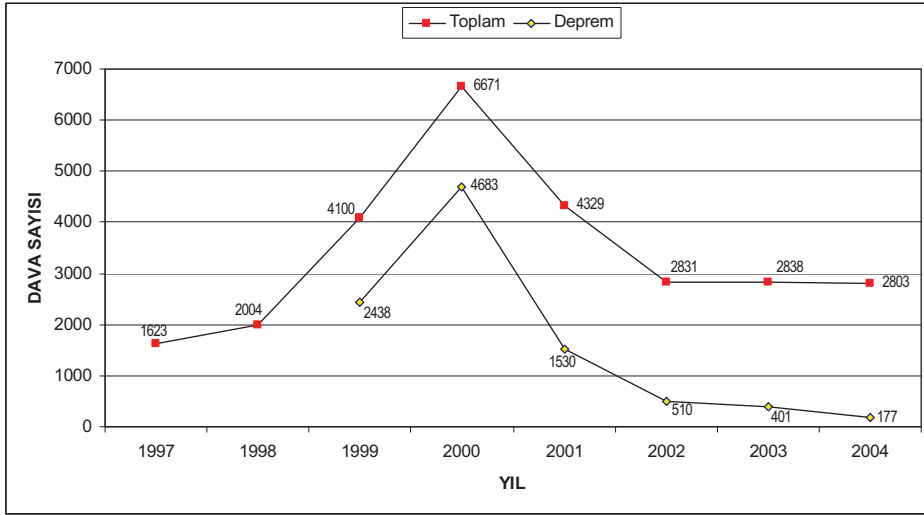
Tablo 3. Bölge idare mahkemesinde bakılan davaların yıllara göre dağılımı

YIL	TOPLAM DAVA SAYISI	DEPREMLE İLGİLİ DAVA SAYISI	HASAR TESPİTİ	HAK SAHİPLİĞİ
1997	1623	-	-	-
1998	2004	-	-	-
1999	4100	2438	2484	0
2000	6671	4683	4089	594
2001	4329	1530	726	804
2002	2831	510	119	391
2003	2838	401	85	316
2004	2803	177	43	134

1999 yılında, 17 Ağustos 1999 depreminden önce açılan toplam dava sayısı 1154'dür. Depremin olduğu günden sonra (yaklaşık 4 ay) 2946 dava açılmıştır. Hasar tespitleriyle ilgili itirazlar Ekim 1999'da başlamıştır. 3 aylık süreç içerisinde depremle

İlgili 2438 dava açılmıştır. Deprem dosyalarının, tüm dava dosyaları içindeki oranı %59'dur.

1999 yılı içinde, sadece depremden sonra açılan davalara bakıldığında depremle ilgili davaların %83 olduğu görülmektedir. 2000 yılında ise toplam dava sayısı 6671'e ulaşmıştır ve davaların %70'inin depremle ilgilidir. Bu yıldan itibaren hak sahipliği davaları açılmaya başlanmıştır ve 2001 yılından itibaren hasar tespit davaları büyük ölçüde yerini hak sahipliği davalarına bırakmıştır. 2001 yılında davaların %35'i, 2002 yılında %18'i, 2003 yılında %14'ü ve 2004 yılında %6'sı depremle ilgilidir (Şekil 1).

Şekil 1. Toplam ve depremle ilgili bakılan dava sayıları

Depremle ilgili 10000'e yakın dava oluşu ve her davayla ilgili yapılan incelemeler, keşifler ve kurulan bilirkişi heyetleri dikkate alınacak olunursa harcanılan işgücünün büyüklüğü çok daha fazla önem kazanmaktadır. Eğer, eğitimli hasar tespit ekipleri oluşturulur ve hasarlar tespitleri detaylı bir çalışma ile belirlenirse, hasar tespitlerindeki hatalı durum ve mahkemelere gönderilecek dosya sayısında azalma olacaktır. Bu durumda harcanacak işgücü miktarları da azalacaktır.

5. DEĞERLENDİRMELER ve ÖNERİLER

T.C. Sayıştay Başkanlığı tarafından Performans Denetim Raporları kapsamında hazırlanan "Bayındırlık ve İskan Bakanlığının Marmara ve Düzce Depremleri Sonrası Faaliyetleri" isimli rapora göre, Kocaeli, Sakarya ve Yalova illerindeki hasar tespit çalışmalarının sonuçlarına göre, hasar tespit raporlarının yaklaşık üçte birine depremedeler tarafından itiraz edilmiştir. Bu itirazların Kocaeli'nde %86'sı, Sakarya'da %50'si, Yalova'da %42'si kabul edilmiştir. Bu sonuçlar ilk hasar tespitlerinin hatalı olduğunu göstermektedir. Yapılan tespitlerine çok sayıda itiraz olması ve ikinci incelemelerden sonra itirazların büyük bölümünün haklı bulunması, ilk hasar tespitlerinin sağlıklı yapılmadığını ve gerçekleri yansıtmadığını göstermektedir. Hasar

tespitleriyle ilgili böyle bir sonucun ortaya çıkmasında Düzce depreminin de etkisi olmuştur. Ayrıca hasar tespit çalışmasına katılan personelin büyük bir bölümünün deneyimsiz olması, yeterince eğitilmemesi ve hasar tespitinde kullanılan kriterlerin ve formların yeterli olmayışı da sonuçları olumsuz etkilemiştir.

Hasar tespiti yapmak üzere hem AİGM'nün teknik personeli, hem de Bayındırlık ve İskan Bakanlığının başka birimlerinde görev yapan teknik personeli deprem bölgesine gönderilmiştir. Hasar tespit çalışması için görevlendirilen personelden yalnızca AİGM'nün az sayıdaki teknik personeli bu konuda yeterince deneyimi olan teknik personeldir. İlk hasar tespit sonuçları açıklandıktan sonra Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, TÜBİTAK'la birlikte 15-26 Eylül 1999 tarihlerinde İstanbul, Kocaeli, Yalova ve Gebze'de ODTÜ tarafından hazırlanan ve hasar tespitlerinde kullanılması önerilen kriterler, tanımlar ve hasar tespit raporlarının nasıl düzenleneceği konularında seminer verilmiştir. Bu eğitim seminerlerinin, Düzce depreminden sonra yapılan hasar tespitlerine ve itirazların değerlendirilmesine olumlu katkısı olmuştur. Ancak, söz konusu personelin eğitimi bir plan dahilinde depremler öncesinde gerçekleşmediği için eğitim çalışmalarının hasar tespitlerinin daha kısa sürede bitirilmesi ve daha sağlıklı yapılmasına etkileri sınırlı olmuştur.

ODTÜ tarafından hazırlanan ve hasar tespitlerinde kullanılabilecek kriter ve formları açıklayan raporlar kurumun hasar tespitlerinde izlenmesi gereken prosedürlerini açıklayan el kitabı, rehber ya da benzeri başka bir düzenleme niteliğinde bir doküman değildir. AİGM bu eksikliği gidermek amacıyla Üniversitelerle işbirliği yaparak "Yapıların Deprem Hasarını Tespit Yönetmeliğini" hazırlama çalışmalarını başlatmışsa da bu çalışma henüz tamamlanmamıştır [5].

Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından yapılan her iki incelemenin sonunda, kararın yine uygun olmadığını düşünen hak sahiplerinin yeni itirazlarına İdare Mahkemeleri bakmaktadır. Deprem ardından hasar tespitiyle ilgili Sakarya İdare Mahkemelerinde 7500 davanın açıldığı ve bu davaların %44'ünde Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından yapılan tespitlerin iptaline karar verilmiştir. Bu kadar büyük bir hata yüzdesinin ortaya çıkmasındaki nedenlerin başında, hasar tespit çalışmasına katılan personelin büyük bir bölümünün deneyimli olmaması ve hasar tespitinde kullanılan kriterlerin ve formların yeterli olmaması gelmektedir. Buna karşılık, il bazında tespit raporlarının değişme oranına bakıldığında Sakarya ili için %49 iken, Düzce için %25 olduğu görülmektedir. Bunun ise, Düzce depreminden önce düzenlenen eğitim seminerlerinin olumlu bir sonucu olduğu düşünülmektedir.

Hak sahipliğiyle ilgili açılan 2239 davanın %23'ünün haklı olduğu görülmüştür. Hak sahipliğiyle ilgili davaların illere göre değişme oranında çok fazla farklılık görülmemektedir. Az sayıda personelle yapılmış olmasına rağmen, bu oran hak sahipliği işlemlerinin hasar tespit işlemlerine oranla daha başarıyla yürütüldüğünü göstermektedir. Birden fazla konutu olanlar sadece biri için hak sahibi sayıldığından, konutlarla ilgili mülkiyet ve kullanım bilgilerinin doğru ve güvenilir olması gerekmektedir. Deprem bölgesindeki kentlerin hiçbirinde binaların kullanım ve mülkiyet bilgilerini de içeren kent bilgi sistemi olmadığından hak sahipliği işlemlerinin sonuçlarına ne ölçüde güven duyulabileceği belli değildir. Bilgilerin güvenilir olmaması yanında bölgeye yeterince deneyimli eleman tahsis edilememesi ve hak sahipliği ile ilgili mevzuatın basit olmaması etkili bir iç kontrol mekanizması kurulmasını zorlaştırmaktadır.

Öte yandan, depremle ilgili açılan davaların idare mahkemelerine getirdiği ilave yükün de çok büyük boyutlarda olduğu görülmektedir. 1999 yılında depremden sonraki

4 ay içinde depremle ilgili açılan davaların, tüm davaların %83'ünü, 2000 yılında %70'ini, 2001 yılında %35'ini, 2002 yılında %18'ini, 2003 yılında %14'ünü ve 2004 yılında ise %6'sını oluşturduğu görülmektedir. Yaklaşık 5.5 yıllık sürede sadece Sakarya İdare Mahkemelerinde 10000'e yakın dava karara bağlanmıştır. Yapılan incelemeler, oluşturulan bilirkişi heyetleri tarafından yapılan keşifler düşünüldüğünde, hem iş yükü kaybının hem de maddi kayıpların büyüklüğü de ön plana çıkmaktadır.

Sonuç olarak, kentsel yerleşim bölgelerinde mühendislik hizmeti görmüş yapılarındaki hasar tespitlerinin kısa sürede ve istenilen sonuçları verecek şekilde yapılabilmesi için yeterli sayıdaki teknik personelin depremlerden önce çok iyi eğitilmesi gerekir. Hasar tespit kriterleri ve hasar tespit formları doğru sonuçların alınmasına elverecek şekilde geliştirilmelidir. Hasar tespitinde olduğu gibi hak sahipliği çalışmaları da önceden gerekli şekilde eğitilmiş yeterli sayıda personel tarafından yürütülmelidir. Zira bir deprem ülkesi olan Türkiye'de daha çok depremler ve yapısal hasarlar gözlenecektir. Geçirdiğimiz bu büyük depremlerin geleceğimize ışık tutması açısından da büyük önemi vardır.

İstatistiklere göre Türkiye binaların depreme karşı davranışı ve hasar gören binaya oranla can kaybı açısından dünyanın en geri birkaç ülkesi arasında yer almaktadır. Farklı disiplinlerin verileri kullanılarak yapılan araştırmalar Marmara çevresinde önümüzdeki 30 yıl içerisinde 7 ve üzerinde büyüklükte bir deprem olacağını göstermektedir. Bu durum dikkate alınarak gerekli maddi ve hukuki düzenlemeler yapılarak ülkenin tüm olanakları seferber edilmeli ve yaklaşan depreme karşı acil tedbir alınmalıdır.

KAYNAKLAR

1. Özmen, B., "17 Ağustos 1999 İzmit Körfezi Depreminin Hasar Durumu (Rakamsal Verilerle)", TDV/DR 010-53, Türkiye Deprem Vakfı, 2000.
2. Barka, A.A., 1992, the North Anatolian Fault Zone. Annales Tectonicae, Special Issue, Suppl. To Vol. VI, 164-195
3. Parsons, T., Shinji, T., Stein, R.S., Barka, A., Dietrich, J.H., 2000, Heightened Odds of Large Earthquakes near Istanbul: An interaction- based probability calculation. Science, 288, 661-665.
4. Gülkan, P., Ergünay, O., "13 Mart 1992 Erzincan Depreminin Olay İncelemesi", Deprem Mühendisliği Semineri'95, Adapazarı, 1995.
5. T.C. Sayıştay Başkanlığı, "Bayındırlık ve İskan Bakanlığının Marmara ve Düzce Depremleri Sonrası Faaliyetleri", Performans Denetim Raporları, 2002.
6. Özmen, B., "12 Kasım 1999 Düzce Depremi'nin Konut ve İşyeri Hasarları (Rakamsal Verilerle), 12 Kasım Düzce Depremi Raporu, Afet İşleri Genel Müdürlüğü, Deprem Araştırma Dairesi, Ankara, 2000.
7. Sakarya 1. ve 2. İdare Mahkemesi 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004 Yıllarına Ait Esas Defter Kayıtları, Sakarya.